

KÖNYVISMERTETÉS

Két könyv a középkori Buda történetéről

Végh András: *Buda város középkori helyrajza*. Budapesti Történeti Múzeum Bp., I. 2006. II. 2008. (Monumenta Historica Budapestinensia XV., XVI.) 352 + 363 p. (ISBN 963–9340–54–5; 978–963–9340–72–5; ISSN 0077–1430)

Egy város történetének feldolgozása a város helyrajzi történetének megírásával kell, hogy kezdődjék. A régi Buda helyrajza a kritikai történettudomány megszületése óta érdekelte a kutatókat. Miller (1760), Schier (1774), Rupp (1865) könyvei, majd Pataki Vidor cikke (1950) és kéziratban maradt nagyobb terjedelmű munkája mutatják, hogy a középkori főváros történeti topográfiája nem új kutatási téma. Aktuálissá tették azonban az 1945-ös ostrom utáni újjáépítéssel együtt járó régészeti és műemléki feltárások, a Budapest történeti monográfiájában megfogalmazott történelmi érvek és az újabban előkevert levéltári források. A nemzetközi történeti várostopográfia eredményei – köszönhetően a külföldön tucatjával megjelenő történeti városatlászoknak – jó lehetőséget biztosítottak az összehasonlításra, a hasonló körülmények között kialakult városok helyrajza ugyanis könnyebben értelmezhetővé tette az egyedinek hitt adatokat. A szerző a Budapesti Történeti Múzeum történész és régész végzettségű, gyakorló régésze, aki e munkával nyert doktori fokozatot az ELTE-n.

A mű első kötete leíró, elemző és a háztulajdonosok szerint haladó adattári fejezeteket foglal magában, a teljes második kötet regesztagyűjtemény, amely olyan magyar nyelvű oklevélkivonatokat tartalmaz, melyek Buda helyrajzára több-kevesebb adatot szolgáltatnak. Az első oklevél 1255-ben, az utolsó 1577-ben kelt. Az oklevelek nagy része a középkor utolsó évtizedeiből származik. Beszédeselek ezek az adatok: még néhány elbeszélő és szeriális forrással kiegészítve csupán ennyi adatból lehet összeállítani a középkori Buda topográfiáját. Az egyenlőtlen időbeli eloszlás ráadásul azt eredményezi, hogy későközépkori adatokból kell visszakövetkeztetni a 13. és a 14. század viszonyaira.

Az első kötet elbeszélő része a város alapításának leírása után határait, majd előbb a kül-, végül a belterületet veszi sorra. Ez utóbbit két részre osztja: a várnegyedre és a váraljára. A háztulajdonosok szerint összeállított adattár már csak a várnegyed utcáit foglalja magában, mivel a fennmaradt for-

rások túlnyomó része a város e területére vonatkozik. A kötet végén a háztulajdonról, a házszerzés módjairól és a háztulajdonosok rendi megoszlásáról olvashatunk.

A könyv záró korszakhatára 1541. A szerző azonban mindazokat a későbbi forrásokat felhasználta műve elkészítésekor, amelyek bármilyen segítséget jelenthettek a középkori Buda rekonstrukciójához. Külön ki kell hangsúlyozni, hogy Végh műve a város helyrajzát tárgyalja, a palotát csak annyira érinti, amennyire az a város helyrajzához elengedhetetlenül szükséges. Buda város középkori helyrajza az elmúlt esztendőik egyik legjelentősebb középkori témájú monográfiája, jelentőségét időtállósága bizonyítja majd be igazán.

A budai mészárosok középkori céhkönyve és kiváltságlevelei – Zunftbuch und Privilegien der Fleischer zu Ofen aus dem Mittelalter. (Szerk. Kenyeres István.) Budapest Főváros Levéltára – Budapesti Történeti Múzeum (Források Budapest közép- és kora újkori történetéhez 1.) Bp., 2008. 421 p. + 14 kép + 1 CD (ISBN 978–963–7323–70–6; ISSN 2060-1263)

A magyar főváros középkori levéltára megsemmisült. A városi hatóság által kiállított iratok elenyésző töredékét néhány szerencsésebb sorsú nemesi vagy egyházi levéltár tartotta fenn. Ezek az oklevelek azonban egyedi esetekre vonatkoznak, csupán egy pillanatot rögzítenek, belőlük nehezen rekonstruálható a történelem változása. A folyamatosan vezetett, úgynevezett szeriális források közül csupán kettő maradt fenn: három budai tizedjegyzék és a budai mészárosok céhkönyve. Közös bennük, hogy csak a középkor utolsó évtizedeiről tartottak fenn adatokat, és egyiküket sem a város levéltára őrizte.

A török hódítók elől nemcsak egyének menekültek a királyi Magyarország területére, hanem olyan közösségek is, melyek egy jobb jövőben bízva fenntartották egykori összetartozás-tudatukat. A menekült intézmények között a megyéket és az egyházakat (püspökségeket, szerzetesközösségeket) szokás emlegetni, a sort azonban kiegészíthetjük a céhekkel is. A Pozsonyba vagy Nagyszombatba menekült budai német mészáros céh mestereinek néhány leszármazója több mint másfél évszázadon keresztül őrizte ősei iratait, majd a visszafoglalt Buda újratelepülése után a mészárosok részben e régi kiváltságok szerint folytatták tevékenységüket. Az ipar-

szabadság bevezetését követően a céh örökébe lépő ipartársulat vigyázta ezeket az iratokat, amelyek 1949-ben kerültek a fővárosi levéltárba.

A Budára vonatkozó szeriális forrásokban az is közös, hogy kiadásuk nagyon lassan, többszöri nekirugaszkodással történt meg. Borsody-Brevilaqua Béla az 1930-as években a mészáros céhládák tartalmát magyar fordításban közölte. Az 1960-as években Baraczka István elkészítette a céhkönyv átírását, de a mű kéziratban maradt. A most megjelent kötet szerzői nem elégedtek meg a céhkönyv közlésével, a budai német mészároscéhre vonatkozó más forrásokat is összegyűjtötték és publikálták, továbbá tanulmányokat írtak róluk. A középkori magyar céhek közül kétségtelenül a budai német mészároscéh történetét dolgozták fel legalaposabban. A középkori Budán voltak magyar mészárosok is, feltehetőleg ők is céhbe szerveződtek, róluk azonban alig maradtak fenn források.

A könyv két nagy részre tagolódik: tanulmányokra és forrásközlésre. A másfél száz oldalas tanulmányokat tartalmazó részben Kubinyi András a budai német mészároscéh középkori történetét írta meg, Végh András a céhkönyv helyrajzi vonatkozásait, Németh János a céhkönyv és két, a céhre vonatkozó oklevél német fordításának nyelvezetét, Rozsondai Marianne pedig kötését és papírját írta le. A tanulmányok magyar és német nyelvűek. A források között természetesen a legnagyobb terjedelmű a céhkönyv közlése. A német nyelvű céhkönyvet Baraczka kéziratának felhasználásával Kenyeres István, Spekner Enikő és Szende Katalin adták ki. Az oklevelek közlésékor megtartották az őrzési hely szerinti elvet; Kis Péter, Petrik Iván és Géra Eleonóra külön közölték a céhláda középkori okleveleit, valamint a céh két másik privilégiumát. A kötet mellékleteként megjelent CD nemcsak a könyv anyagát tartalmazza, hanem a könyvben kinyomtatott források fényképeit is.

Az 1500 és 1529 között vezetett német nyelvű céhkönyv – éppúgy, mint a városkönyvek – vegyes tartalmú, túlnyomórészt számadás: a mestereknek nyújtott kölcsönöket, az évenként újraosztott mészárszékek után befolyó díjakat, a mesterek által a céhnek adott viasz elszámolását jegyezték fel benne, emellett néhány határozatot is ide írtak be. A céhkönyv záró dátuma 1529, amikor Szapolyai János a Habsburg Ferdinánd pártjára állott német polgárokat elűzte a városból. A két legrégibb oklevél csak tartalmi átírásban maradt fenn: IV. Bélának a bőrök, illetve Nagy Lajosnak a halak árusításáról szóló rendelkezését későbbi oklevelek tartották fenn, melyek jó részt a halárusítással foglalkoztak. 1512-ben a budai német mészáros céh lett a debreceni mészároscéh anyacéhe, a budaiak ugyanis ekkor adták át a debrecenieknek az 1481-ben összeállított céhlevelüket.

A művet elsősorban Buda – és általában a városok – történetének művelői, valamint a gazdaságtörténészek forgathatják haszonnal. Az itt kiadott források hiába tartalmazzák Buda esetében hatalmasnak mondható névanyagot, a kötetben szereplő nevek viselőinek túlnyomó részéről csak annyit tudunk, amennyi az adott forrásban áll róluk. A névtörténetileg elsőrangú források, sajnos alig alkalmasak genealógiai kutatásra.

Tringli István

Szirmay Gábor: „Ők a gyökér a mélybe lenn...” *Halotti kultusz a 17. századtól napjainkig egy magyar nemesi családban*. Tiszántúli Történelem Társaság. [Debrecen], 2010. 79 p. (ISBN 978-963-88807-3-4)

Szirmay Gábor jól választotta meg könyve címét, mert a célt, amit kitűzött maga elé, sikerült teljesítenie. Célja nem a téma egy korszakra, vagy egy társadalmi rétegre vonatkozó kimerítő tárgyalása volt – mivel azzal több kötetet is meg lehetne tölteni –, hanem kizárólag saját családjának történetét áttekintve, e tárgykör általa lényegesnek tartott témaköreinek bemutatására vállalkozva írását az ősei iránt érzett kegyelet megnyilvánulásának szánta. A címben jelzett témát családja történetének kutatásakor, majd az e munkából született kötetek megírásakor évekkel korábban jórészt áttekintette, itt azonban kizárólag ennek szentelt figyelmet. 2005-ben jelent meg a Régi magyar családok sorozat 9. köteteként A szirmai és szirmabesnyői Szirmay család történetének javított, bővített kiadása, amelyben külön fejezet foglalkozik a család temetkezési szokásaival. Ebből indul ki tehát a szerző e kis kötetnél, de anyagát egyrészt adatokkal, forrásszövegekkel, képekkel bővíti, másrészt mondanivalóját rész témákra bontja. Utóbbiak szerint alakította ki a könyv fejezeteit is, amelyekben a lényeges tudnivalók közlése után már a példák beszélnek.

A kötet előszavában találóan fogalmazza meg, hogy az évszázadokkal ezelőtti funerális alkotások sok esetben a képzőművészet remekeiként csodálattal töltönek el minket, ám saját korunk síremlékeit kritikusan szemléljük. Tegyük hozzá, nem csupán e kritikus szemlélet jellemző, de sokan e „halálos” témákat kutatókat sem értik, pedig e források, a síremlékek, sírfeliratok, a halotti beszédek, a végrendeletek ugyanúgy történeti források, mint bármi más egyéb írott, vagy kőbe vésett emlék. A modern ember idegenkedését is segít felszámolni e kötet, hiszen mondanivalója rávilágít a fentiekre.

A rövid bevezetőt a végrendeletekről szóló fejezet követi, amelyben a végrendeletekről való tekintetben racionális és előrelátó szemléletének bemutatása mellett az idézett források segítségével beszédes példákat hoz a családi összetartás, a hazafiság, vagy éppen a kultúra iránti elkötelezettség testamentumbeli megnyilvánulásaira. A gyászjelentésekről szólva röviden áttekinti a mai modern halotti értesítők korát megelőző fázisokat, s példákkal szemlélteti a jellemzett korszakot. A következő fejezetben a 17. századi temetési szerzetások jellegzetességeit mutatja be, szól a temetési beszédek kiadásáról, s az epitáfiumokról, mindig egy-egy Szirmay családtag emlékét idézve. Az előző fejezetek terjedelméhez és anyaggazdagságához képest kissé szerényebbek a *Részvét-nyilvánítások és a Halotti anyakönyvek* című fejezetek. Érdemes lett volna ezeket bővebben kifejteni, mindkét esetben lett volna erre lehetőség. A *Sírboltok, sírok* című fejezetben sorra veszi a Szirmay család temetkezési helyeit, templomokat, családi kriptákat, a kastélyok, kúriák kertjében található síremlékeket, és számos fotót közölve ráirányítja a figyelmet egy-egy síremléktípusra is. A kötetet a budapesti Farkasréti temető Szirmay-sírboltjának történetét elbeszélve zárja, annak a sírnek a történetével, amelyet a szerző mentett meg a család és az emlékezet számára.

A kötethez genealógiai táblák csatlakoznak; hasznos, hogy – korábbi könyvéhez hasonlóan – a szerző itt is a szövegben előforduló családtagok neve mellett (az alsó indexben) egy-egy számot szerepeltet, amelynek alapján az illető személy a családfán azonosítható, így a családon belüli helyzete könnyen követhető. Számos hivatkozás, jegyzet található a kötetben; mind a levéltári, mind a szakirodalomra vonatkozó utalások pontosak, követhetőek. Itt-ott fedezhető csak fel egy-egy pont, vagy vessző hiánya, bár ez az adatok pontosságát nem érinti. A téma iránt érdeklődők hasznára forrás- és irodalomjegyzék is járul a szöveghez.

A szép magyarsággal megírt kötet, jól válogatott forrásokkal, a fejezetek élén Kosztolányi Dezsőtől választott versidézetekkel harmonikus egészet alkot. A szerző – úgy tűnik – fogékony az irodalomra, ő maga is kiemeli néhány régi forrás nyelvezetének szépségét. Néhány apró stilisztikai hiba lelhető fel csupán írásában, ami egy újabb szövegátnézéssel kiküszöbölhető lett volna.

A kis alakú kötet tetszetős kemény táblás borítójának elő- és hátlapján a család címerének kőbe vésett, illetve fémbe öntött változata látható. Sajnálatos, hogy ezek fellelhetőségi helyét nem közölte. Ugyancsak hiányoltam a kötet megjelenési helyének feltüntetését. A kiadvány gazdagon illusztrált, mind az iratokról, mind az épületekről készült képek igényesek, általában jól kivehetőek.

Szirmay Gábor könyve nem szakkönyvnek és nem is ismeretterjesztő kötetnek készült – bár az utóbbi igényeknek is megfelel –, hanem egy kutatási tapasztalatait hasznosító szerző lírai megemlékezése, aki olvasóit egyúttal a téma iránt fogékonyabbá tudja tenni. Nemcsak azoknak ajánlom, akik kegyelettel ápolják ősük emlékét, hanem azoknak is, akik e történeti forrásokról keveset tudnak, vagy éppen idegenkednek tőlük. A családtörténeti kutatás során ezekre is irányuljon figyelmem!

Kovács Eleonóra

Előadások Vas megye történetéről V. (Szerk. Mayer László–Tilcsik György.) Szombathely, 2010. (Archivum Comitatus Castriferrei, 4.) 420 p. (ISBN 978-963-7227-27-1)

Hosszabb ideje látnak napvilágot az *Előadások Vas megye történetéből* sorozat kötetei, amelyek az 1984 óta – egy kivétellel – minden évben megrendezett Vas Megyei Levéltári Napon elhangzott előadások szerkesztett, írott változatait foglalják magukban. 2010-ben immár az V. kötet került ki a nyomdából, a közelmúltban életre hívott *Archivum Comitatus Castriferrei* sorozat 4. darabjaként, az e sorozat esetében megszokott állandó címlappal, ugyanakkor az ugyancsak megszokottá vált igényes, kemény táblás borítóval, műnyomó papírra nyomott belívekkel, számos illusztrációval. Jelen kötet öt levéltári nap – a 2004–2008 között megrendezett – azon előadásait tartalmazza, amelyeket a szerzők írásban is leadtak: 48 előadásból 31-et. Mivel a hagyományok szerint minden levéltári nap témája más és más, így a *Turul* olvasói szempontjából a kötet bizonyos részei tarthatnak számot különös érdeklődésre. Anélkül, hogy elvitatnánk, a *Személyes viták és konfliktusok*,

az *Épületek, építmények, építészek* és a *Legendák és tévhiték, valótlanságok és melléfogások* kérdéskörök érdekfeszítő voltát, illetve az e témakörök alá csoportosított írások szerzőinek érdemeit, itt alapvetően a kötet két első témakörére irányítanánk figyelmünket, nevezetesen: *A zsidóság Vas megyében és Nevezetes családok Vas megyében*.

Az első blokk öt írása közül három kifejezetten családtörténeti, míg a másodiké – értelemszerűen – mind, azaz majdnem mind ide sorolható. Előljáróban el kell mondani, hogy az érintett szerzők – szombathelyi, kőszegi, soproni levéltárosok –, nem először merészkedtek a családtörténet területére, így kellő tapasztalattal vannak felvértezve a módszerrel, forrásokkal, megközelítéssel illetően. Közülük *Söptei Imre* a Schey család egyik, kőszegi ágának szentelt jelentős figyelmet tanulmányában, annak ellenére, hogy a családi iratoknak sajnos nyoma veszett. Ám a külföldön – főleg Ausztriában – is ismert és sikeres család tevékenysége olyan jelentőségű volt, hogy kőszegi időszakuk jelentős mértékben rekonstruálható más források alapján is. A 18. század végén a városba telepedett zsidó család mintegy egy évszázadon át élt Kőszegen, de az 1880-as években már nem volt köztük helyi lakos, székhelyüket Bécsbe tették át. A család sorsán keresztül az olvasó megismerheti a 18. század végén, a reformkorban, majd 1848-ban a zsidók elleni fellépést, amelyeknek mindig volt elvi (ideológiai, vallási) köntöse, valójában azonban nagyon is gyakorlatias, gazdasági okok húzódtak meg a háttérben, konkrétan a konkurenciától való félelem. Ezzel együtt a Kőszegen módos kereskedővé váló Schey család karrierje lassan, majd meredekebben felívelt, főleg a forradalom és szabadságharc leverése után, nem véletlen, hogy 1851-ben kapott polgárjogot Schey Fülöp és Sándor. Előbbinek, a család legkiemelkedőbb személyiségének életútját a tanulmány gazdagon adatozza. A szerző summázatában rámutat: a család Bécsbe való áttelepedését gazdasági okok motiválták. Miközben a 19. század második felében a zsidóság számára mind szabadabb mozgásteret biztosított a polgárosuló állam, a család pedig vagyonában gyarapodott, Kőszeg városa hanyatló korszakát élte. A mozgástér immár szűkösnek bizonyult a Schey család képviselői számára, akik ily módon a császárvárosban vetették meg lábukat. Bár *Söptei Imre* írása sem nélkülözi – nagyon helyesen – az általánosabb tanulságokat, kifejezetten ilyen irányú kutatás nyomán született meg *Tilcsik György* tanulmánya, amely a 19. század első felébe kalauzolja az olvasót. A szerző (1798-tól 1848-ig) a Khon család sorsán keresztül illusztrálja, hogy egészen 1840-ig miképp állt ellen Szombathely városa a zsidó családok betelepülésének, illetve azt, hogy hogyan próbálták az így emelt „falat” áttörni a Khon család tagjai. A Khonok azon, összesen három zsidó família közé tartoztak, amelyeknek engedélyezték, hogy Szombathelyen éljenek, de ennél többel, például a polgárjog megszerzésével már hiába próbálkoztak újra és újra, törekvéseik sorra dugába dőltek. Számukra az 1840. évi 29. törvénycikk – amely megengedte bármely magyarországi születésű izraelitának a szabad letelepedést – új dimenziókat nyitott meg, ahogy más zsidó családoknak is. Innentől kezdve, főleg a kiegyezés után a gyors ütemben kapitalizálódó Szombathelyen mind nagyobb szerephez jutottak a zsidó polgárok, jelen írás azonban az ezt

megelőző időszak nehézségeit példázza kiválóan a Khon család tagjainak törekvéseit ismertetve. *Melega Miklós* írása egy későbbi korszakra összpontosít, a Monarchia és a két háború közötti Magyarország időszakára. Hősei egy szombathelyi gyáriparos család, a Mayer család tagjai. Az 1850-es évektől több rendelet révén immár a zsidóság is kaphatott iparüzési jogot, így nem meglepő, hogy rövidesen bekapcsolódtak az iparosításba, átcsoportosítva kereskedeleméből származó tőkéjüket. Ezt a lehetőséget használta ki az 1865-től Szombathelyen élő Mayer Mór(ic) is, aki kevéssel utóbb, 1869-ben már gyufagyárat alapított a városban. A gyár sikeres vállalkozásnak bizonyult. Az alapító a 20. század elején adta át a bővülő termelésű üzem irányítását fiának, Benőnek, aki az üzem modernizálásához fogott. Az első világháború a gyár működését is derékba törte, az ezt követő újrakezdés után pedig Mayer Benő 1928-ban eladta a gyárat egy nemzetközi cégnek, ettől fogva üzletvezetőként vezette a termelést. Az 1930-as évek eleje ismét döntő változásokat hozott: a gyár a nagy világgazdasági válság idején csődbe ment, Mayer Benő pedig Bécsbe költözött, ahol aztán az erősödő antiszemitizmus hatására vallása elhagyása mellett döntött, családjával együtt katolizált, majd valamikor az 1930-as és '40-es évek fordulóján elhunyt. Özvegye visszatért Szombathelyre, de a második világháború poklából nem volt menekvés a Mayer család tagjai számára, haláltáborokba hurcolták őket, összesen ketten menekedtek meg a végzet elől. Ily módon tragikusan tört derékba egy többre hivatott polgárcsalád karrierje, korántsem egyedi módon. A zsidóságról szóló tanulmányokról összességében elmondható, hogy kettős értelmezést nyertek. Egyfelől egy-egy család viszonyait ismerhetjük meg – nem „csak” a társadalmi jellegűeket, de a személyeseket is –, ugyanakkor valamennyi esettanulmányt tágabb kontextusba ágyazottan írta meg szerzője. Mindhárom írás tárgyalja a zsidóság sajátos helyzetét, fokozatosan kialakuló emancipációját, jogállásuk törvényi hátterét, e körülmények változását. Hogy Tilcsik György írásának címét kölcsönözve jellemezzük őket: mint cseppben a tenger.

Ami a második, kifejezetten családtörténeti részt illeti, talán nem érdektelen egy általánosabb kitekintés az itt található írások ismertetése előtt. Mostanság — elvitathatatlan joggal — merült fel az igény a történelem úgymond névtelen szereplőinek múltja iránt. Azaz: a hétköznapi emberek, családok történetje kerül mindinkább az érdeklődés homlokterébe, nem csak a családkutatók, de a történelemmel hivatásszerűen foglalkozó történészek révén is. Ahogy Kövér György fogalmazott: „Ha nehezen is, már a történetírás kénytelen beletörődni abba, hogy nemcsak »nagy embereknek« lehet biográfiája. [...] A mikro-történelem beköszöntésével a történetírás eddig anonim szereplői is visszakapják identitásukat és jelentőségüket.”¹ Ezt a folyamatot erősíti például Budapest Főváros Levéltárának közelmúltban megindult magániratgyűjtési törekvése.² Mindez itt és most „csupán” azért érdemel említést, mert a Vas

Megyei Levéltár itt ismertetett kötetében éppen ezzel ellentétesen, kifejezetten a hagyományos csapásirány nyomvonalán haladva, a legalább helyi szinten kiemelkedő famíliák múltját vizsgálja részletesen valamennyi szerző. Ami természetesen nem azt jelenti, hogy a két irányzat bármelyike fontosabb lenne. Ezt igazolja a kötet társszerkesztője, Tilcsik György munkássága is, akinek egyik korábbi írása feltárja Horváth Boldizsár belügyminiszter családjának múltját, intergenerációs vizsgálattal vázolja fel azt, hogyan lett vezető politikus egy csizmadia gyermekéből.³ A jelen kötetben egy csokorba fűzött öt írás közül *Dominkovits Péteré* a Hetésy család három nemzedékére fordítja a figyelmet, akik a 16–17. századi Szombathely privilegizált püspöki mezőváros, egyúttal Vas vármegye székhelye városigazgatásában kaptak meghatározó szerepet, sőt, mindhárman bírói pozíciót is betöltöttek. A nagyapa, János, az apa, Pál és a fiú, András egyaránt komoly hivatali karriert futott be a városban, ily módon a tanulmány itt sem csak egyszólamú. Miközben megismerkedhetünk a három jeles férfiú üzleti ügyeivel, vagyonával, kapcsolataival, egyúttal rálátást nyerünk a hivatalviselő városi elit működésére is. Kiemelendő hármójuk közül a középső nemzedék képviselője, Pál, mert ő volt az, aki armálist szerzett a famíliának, ezáltal is biztosítva családjá felemelkedését a korabeli elitbe. *Bariska István* egy család szétesését, azon belül pedig egy ember tragédiáját tárja fel írásában. Az evangélikus Gombossy Dániel a 17. század végi Kőszeg meghatározó figurája volt, aki azonban kénytelen volt megélni azt, hogy leánya hogyan fordult még jogilag is ellene, miután akarata ellenére férjhez ment és katolizált. Gombossy Dániel édesapja, Mátyás alapozta meg a család kőszegi karrierjét még a 17. század derekán, amit tovább tudott örökíteni tehetséges fiára. Ő azonban a 18. század elején a fentebb említett helyzettel volt kénytelen szembesülni, ráadásul lánya ellenében nem számíthatott az ekkor már katolikus többségű kőszegi városvezetés segítségére sem. A dolog vége per lett, a két házaspár, az apa és annak második felesége, valamint a leány és annak férje között, mivel Gombossy kitagadta leányát örökségéből. A per végét a megrendült apa már nem érte meg, lánya pedig a vagyon egy részét megtarthatta, miképp Gombossy Dániel özvegye is. Az eset jól példázza egy család szétesését a magánéleti problémák és felekezeti ellentétek elegye révén: Gombossy Mátyás a protestáns Kőszegen még jegyző, belső tanácsos, országgyűlési képviselő volt, fia már csak külső tanácsos, akinek végül karrierje és magánélete is kudarcba fulladt. *Tilcsik György* írása némiképp kilóg a sorból, mivel ebben konkrétan egy forráscsoportról, az első magyar miniszterelnök, gróf Batthyány Lajos uradalmainak 1850. évi leltáiról esik szó. Ezért ezt az — egyébként kiváló — írást részletesen nem mutatom be itt. *Söptei Imre* az igen terebélyes Chernel család kőszegi (katolikus) ágára figyelmeztető tanulmányát ellenben igen. Egy olyan családról van szó, amelynek tagjai Vas és Sorpon vármegyékben évszázadokig játszottak fontos szerepet, főleg katonai vagy hivatali pályán futva be karrierjüket, Kőszeg életében pedig néhány

¹ Kövér György: Az eszlári telkes jobbágy és leszármazottai. Családok, családfák, generációk. (Szerk. Bana József–Katona Csaba.) Budapest–Győr, 2007. (Mediawave Konferenciák I.) 165.

² Erre ld. Horváth J. András: Lesz-e múltad, Kovács János? Személyes magániratok Budapest Főváros Levéltárában. *Budapesti Negyed*, 18 (2010) 2. sz. 3–21.

³ Tilcsik György: Egy csizmadiamester karrierje a reformkori Szombathelyen. *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények*, 26 (1999) 1. sz. 6–21.

tagja – így például a történetíró Chernel Kálmán – kiemelkedő szerepet kaptak. A szerző a 18. század elejétől követi nyomon az egyébként a 16. század óta református család kőszegi karrierjét a városba költöző Dávidtól kezdve, aki házassága és előmenetele érdekében rekatolizált, egészen a részletesen ismertett életű Chernel Elekig és fiáig, Istvánig a jeles természetűdőségig. A családtörténeti blokkot *Melega Miklós* tanulmánya zárja, amely a Brenner család történetével foglalkozik az 1850–1920 közötti időszakban. A német anyanyelvű, jobbagyi származású család Brenner (IV.) János révén Szentgottárdról került át Szombathelyre 1852-ben. Ő a nemzedékek óta öröklött szakmájában, építészként szerzett magának jó hírnevet, de vagyonát üzleti vállalkozásokkal is sikeresen gyarapította, emellett pedig városi és megyei szinten egyaránt vállalt közéleti szerepet (városi képviselő, vármegyei közgyűlési tag, ipartestületi elnök volt többek között). Fiai közül János és Vilmos minden téren – építészeti szakma, vállalkozások, közéleti szerep – követték apjukat, de náluk is sikeresebbnek bizonyult a harmadik fiú, Tóbiás. Ő ügyvédnek tanult, de igazi karrierje akkor vette kezdetét, amikor a Szombathelyt modernizáló polgármester, Éhen Gyula mellett annak helyettese, majd 1902-től 1914-ig utódja lett. Összességében a család tagjai a 19. század második felében és a 20. század első évtizedeiben a rohamos tempóban fejlődő Szombathely meghatározó alakjaivá váltak mint igazi nagypolgárok, ekképp fontos részt vállaltak a város – az ezekben az évtizedekben markánsan jellemző – sikeres fejlődésében. A fenti tanulmányok mindegyike – beleértve a zsidó családok sorsát tárgyaló írásokat is – többféleképpen értelmezhető, mint már esett róla szó. Egyfelől valóban a klasszikus családtörténet vonulata bontakozik ki, másfelől azonban a szűkebb régió, Vas (vár)megye, ezen belül pedig egy-egy település múltjára vonatkozó ismereteink gazdagodnak az adatokban bővelkedő írások révén.

Katona Csaba

Pálmány Béla: A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848. I.–II. Bp., 2011. 2619 p. (ISBN 978-963-446-613-0)

A szerző hatalmas munkát végzett e mű megírásával, amelynek forrásértéke vitathatatlan. Nem túlzás, ha megállapítjuk, hogy inspirálóan fog hatni a történelmi korokat részletesen feldolgozókra. A mű létrejöttéhez erős hatást fejtett ki a környezet is. Megjelenésével a szerző méltó pontot tett évtizedes országgyűlési levéltárnoki munkája végére. Már korábbi, lényegesen kisebb volumenű, de nem kevésbé jelentős műve, az *1848–49. évi első népképviseleti országgyűlés történelmi almanachja* sejtetni engedte ezt az újabb vállalkozást, de csak a

kész munka alapján lehet értékelni a feladat nagyságát, ugyanis a mű részletesen ismerteti a korszak hat országgyűlésének minden szereplőjét, így a távollevők képviseletében megjelent, számos úgynevezett ablegátust is. Miután ezek többnyire kiemelkedő képességű ifjak voltak, akik a későbbiekben gyakran játszottak vezető szerepet a közéletben, így a reformkor, de nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy a század első felének teljes politikai vezető rétegét felölelik a bemutatott személyek.

Módszerében az előképet jelentő 1848-as országgyűlés képviselőinél követett elvek szerint tárgyalja az egyes szereplőket. Nagy érdeme a szerzőnek, hogy szereplőinek eredetét, családi hátterét, vagyoni helyzetét felvázolva élővé teszi az arcképet. A genealógus számára különösen nagyra értékelendő a rendi korban meghatározó társadalmi viszonyok pontos ismertetése. Ez egyes szereplőknél nem kis teljesítmény, például néhány Tóth családnevű ablegátus azonosítása bravúr számba megy. Hallatlan munkát kívánt a szereplők által végzett iskolák felkutatása is, hiszen ez is lényeges adat, mivel a képzés meghatározó a személyiség fejlődése szempontjából. A politikai szereplés részletes ismertetése természetes igény egy politikai almanachnál. Az adott korrekt pályaválasztat elkerüli a túlzottan részletekbe fulladó tárgyalásmódot és megfelel a történettudomány *sine ira et studio* alapelveinek.

A könyv két kötetben 2600 oldalon mintegy 3500 szereplőt ismertet, külön a főrendi tábla és külön az alsótábla rendjeit. A mű felsorolja a felsőtábla résztvevőit a nádortól a világi és egyházi tisztségviselőkön keresztül a főispánokig, valamint az alsótáblai követeket a királyi személynőktől a tisztségviselőkön át a vármegyék, az egyházak, a horvát, szabad kerületek és a szabad királyi városok követeiig. Ezenfelül nem csekély munka volt a mintegy 1250 fő, a távollevők követeinek – *absentium ablegati* – életrajzának és későbbi politikai pályájának felvázolása.

Az előző, 1848–49. évi országgyűlést bemutató munkához képest a meglepetés erejével hat, hogy ezúttal a szerző megszerezte és közli a titkosrendőrség jelentéseit is. Nem kívánunk most a téma aktualitására rámutatni, bár megérne egy bekezdést. A jelentéseket tanulmányozva viszont elgondolkodik az olvasó a politikai szereplők elvszilárdságán és a politikai rugalmasság határán, töprengve gondol arra a mostanában felmerült javaslatra, amely szerint a politikusok alkalmasságát pszichológusnak kellene előre elbírálni.

Igen szerencsés volt a borítón szereplő képek megválasztása is. A választott festmény az első kötetnél a felsőtábla, a másodiknál az alsótábla üléstermék mutatja személyenkénti ábrázolásban. A képi megjelenítés nagyban segíti a rendi országgyűlések munkájáról alkotott elképzelésünket. Mindent összefoglalva – a szó szoros értelmében is – súlyos művel gazdagodott a magyar történetírás.

Szluha Márton

E számunk szerzői

BERNÁD RITA MAGDOLNA főlevéltáros (Gyulafehérvári Főegyházmezei Levéltár, Alba Iulia)

KATONA CSABA tudományos munkatárs (Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Bp.)

KOVÁCS ELEONÓRA főlevéltáros, (Székesfehérvár Megyei Jogú Város Levéltára)

KÖRMENDI TAMÁS adjunktus (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bp.)

NEUMANN TIBOR tudományos munkatárs (Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Bp.)

PÉTERFI BENCE PhD-hallgató (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bp.)

POLGÁR BALÁZS régész-szakmuzeológus (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Bp.)

SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA adjunktus (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bp.)

SZLUHA MÁRTON ny. építészmérnök (Bp.)

TRINGLI ISTVÁN tudományos főmunkatárs (Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Bp.)

HÍREK

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság 2012. 1. félévi programja

2012. január 26. 17 óra

Sorsunk és történelmünk az anyakönyvek lapjain

Előadó: dr. Harmath Arisztid (genealógus, a MHGT elnöke)

Az ülést vezeti: dr. Spilenberg-Diószegi György, titkár

2012. február 23. 17 óra

Államcímerünk pajzson kívüli elemei

Előadó: dr. Bertényi Iván (prof. emeritus, ELTE BTK, a MHGT díszelnöke)

Az ülést vezeti: Debreczeni-Droppán Béla, titkár

2012. március 29. 17 óra

Ami az „Anyakönyvi kutatások lehetőségei Kárpátalján” című előadásomból kimaradt

Előadó: dr. Botlik József PhD (történész, egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem)

Az ülést vezeti: dr. Kollega Tarsoly István, alelnök

2012. április 26. 17 óra

A Szeri Pósaftak – egy előkelő köznemesi család szerepe az országos és megyei közéletben a 14–15. században

Előadó: Szaszko Elek (tanár, PhD-hallgató, Budapest)

Az ülést vezeti: dr. Harmath Arisztid, elnök

2012. május 31. 17 óra

Bél Mátyás helye a honi genealógia történetében

Előadó: dr. Tóth Gergely PhD (tudományos segédmunkatárs, MTA Történettudományi Intézete)

Az ülést vezeti: dr. Pandula Attila, főtitkár

2012. június 28. 17 óra

A napló mint a családtörténet forrása – buktatók és bizonyosságok Slachta Etelka naplói alapján

Előadó: Katona Csaba (tudományos munkatárs, MTA Történettudományi Intézete)

Az ülést vezeti: Kovács Eleonóra, főtitkár-helyettes

Az előadások helyszíne:

Magyar Nemzeti Múzeum.

Budapest, VIII. kerület. Múzeum krt. 14–16. Pollack-terem (fsz., bejárat a Bródy Sándor utcai kapun keresztül).

TÁJÉKOZTATÓ

Szerzőink figyelmébe

A szerkesztőség kizárólag olyan kéziratokat fogad el, amelyek megfelelnek a szerkesztőség által előírt követelményeknek. Kérjük a tanulmányok és az ismertetések szerzőit, hogy minden esetben végleges szövegű kéziratokat küldjenek, mivel a korrektúrában a szerkesztők által megszerkesztett kéziratokon érdemi változtatásokra már nincs lehetőség. A szerkesztőség jegyzetapparátussal együtt lehetőleg 0,5-1 íves (20-40 000 „n”) tanulmányokat, recenziók esetében maximum 5 oldalas (10 000 „n”) írásokat vár. Ennél nagyobb terjedelmű kéziratok megjelentetésére is van lehetőség indokolt esetben (maximum 100 000 „n”). Az ismertetéseknél kérjük az ismertetendő mű (művek) pontos bibliográfiai adatait közölni. A tanulmányokban csak a jegyzetekben történik hivatkozás, nem kell felhasznált irodalom- vagy rövidítésjegyzéket készíteni.

Az egységes jegyzetapparátus érdekében kérjük az alábbiak betartását:

– A hivatkozott művek szerzőinek nevét kurziválni kell; nem kurziváljuk viszont szerkesztőjének (szerkesztőinek) nevét. Ez utóbbiakat a jelzett könyv, tanulmánykötet címe után zárójelbe téve adjuk meg (pl. Szerk. Domanovszky Sándor.). Ha egy műnek több szerzője, illetve szerkesztője van, azokat nagy kötőjellel (–) válasszuk el egymástól. A szerző(k) neve után a cím előtt kettőspontot tegyünk.

– Az oldalhivatkozásokor kérjük az oldal sorszámát megadni, a tól–ig-oldalszámok és évszámok esetében nagy kötőjelet (–) írjunk (38–40., 61–72.).

– A hivatkozásokor csak a kiadás helyét és évét tüntessük fel, a kiadót nem.

– Ha a hivatkozott mű esetében több kiadási hely van megadva, az egyes helységeket nagy kötőjellel (–) válasszuk el egymástól (pl. Bp.–Debrecen). Ha a kiadás helye Budapest, azt mindig rövidítve írjuk ki (Bp.). A kiadás helye után, az év előtt vesszőt kell tenni (pl. Bp.,).

– Amennyiben a hivatkozott mű valamilyen sorozat keretében jelent meg, a sorozat címét a kiadási hely és év után zárójelben tüntessük fel: pl. (Monumenta Hungariae Historica).

– Ha tanulmánykötetben napvilágot látott cikket idézünk, úgy a hivatkozott tanulmány után az „In:” szócskát írjuk, és közvetlen utána adjuk meg a tanulmánykötet címét és zárójelben a szerkesztőjét/szerkesztőit.

– Folyóiratban megjelent cikkekre történő hivatkozásokor nem tesszük ki az „In:” szócskát. A hivatkozott folyóirat címét kurziváljuk, és utána tegyünk vesszőt; ezt követi az évfolyam vagy kötettség, majd zárójelbe téve a megjelenés éve, utána az illető évben megjelent szám, végül pedig az oldalszám: pl.: *Történelmi Szemle*, 1 (1958) 1. sz. 52. Az éven belüli számot csak abban az esetben jelöljük, ha a folyóiratnál nem folyamatos a lapszámozás az egyes számok esetében.

– Amennyiben ugyanarra a műre történik hivatkozás, kérjük a hivatkozott szerző családi nevét teljesen megismételve, keresztnévét azonban rövidítve megadni, utána kettős pontot tenni, majd az „i. m.” jelölést használni. Ezt követi az oldalszám. (Pl.: *Nagy I.*: i. m. 32.). Ha egymást követően ugyanarra a műre és oldalszámra hivatkozunk, írjuk, hogy „Uo.”. Ha ugyanazon szerző egy másik munkájára, tanulmányára hivatkozunk, úgy az utóbbit/utóbbiakat az előbb idézettől egyértelműen el kell különíteni (pl. rövidített címmel, kerülve az évszamos rövidítést) és erre hivatkozni. Ha szerkesztett műre, forráskiadványra vagy sokszerzős műre történik hivatkozás, akkor a cím után zárójelben közöljük a továbbiakban alkalmazott rövidített címet (pl. a továbbiakban Reg. Arp.). Ha több kötetes műre történik hivatkozás, kérjük minden esetben az idézett kötettszámot, eltérő kiadási hely és év esetén ez utóbbiakat is feltüntetni. (Pl. *Nagy I.*: i. m. XI. k. Pest, 1858.)

– A kéziratokban az évszázadokat – idézetek, tanulmány- és könyvcímek kivételével – arab számmal jelöljük.

– Írásaikat minden esetben Word for Windows szövegszerkesztő programban készítve juttassák el a szerkesztőségbe elektronikusan úton a turul@mol.gov.hu vagy a szerkesztőség tagjainak címére. A szöveget balra zártan írják, és a kurziváláson kívül semmilyen kiemelés (kövérítést, aláhúzást, ritkítást) vagy formázást ne alkalmazzanak.

– A betűtípusok megválasztásakor ajánljuk a Times New Roman-t.

– A lábjegyzeteket automatikus számozással kérjük megadni, „lábjegyzet”-programot választva. Így a jegyzetek az oldal aljára kerülnek.

– Amennyiben a kiadandó tanulmányban képet/képeket is kívánnak közölni, kérjük azt/azokat mellékelni, vagy digitális formában a kéziratához csatolva beküldeni, minden esetben jelölve a kéziratban, az/azok hova kerüljön/kerüljenek. Csak nyomdai szempontból jó minőségű képeket tudunk közölni. A Magyar Országos Levéltár anyagából közlendő képet nem szükséges mellékelni, csak a pontos jelzetet feltüntetni.

– Amennyiben nagyobb méretű táblázatokat kívánnak közölni, melyek meghaladják a folyóirat szedéstükör-szélességét, kérjük azokat a tanulmány szövegének végéhez illeszteni, külön szakaszban. A genealógiai táblázatokat is Word for Windows szövegszerkesztő programban kérjük.

– Csak a jegyzetekben (ld. = lásd, vö. = vesd össze, pl. = például) használjunk rövidítéseket, a főszövegben ne, ott tehát kiírjuk, hogy „például”.

– A főszövegben és a jegyzetekben az idézeteket nem kurziváljuk, csak idézőjelbe tesszük. Az idegen nyelvű (többnyire latin) kifejezéseket, formulákat viszont kurziváljuk.

– A folyóiratban közlésre kerülő tanulmányokról különlenyomatokat csak külön igény alapján, megegyezés szerint készítünk. Az aktuális számból a tanulmányok szerzői öt tiszteletpéldányt kapnak, valamint dolgozatukat elektronikusan PDF formátumban.

Példák a hivatkozásokra:

Monográfiák esetében:

Szentpétery Imre: Magyar oklevéltan. Bp., 1930. (A magyar történettudomány kézikönyve II. 3.)

Folyóiratok esetében:

Ghyczy Pál: Kanizsai Dorottya címerlevele 1519-ből. *Turul*, 46 (1932) 68–70.

Szerkesztett kiadvány esetében:

Thallóczy Lajos: Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527. (Az oklevéltárat szerk. Horváth Sándor.) Bp., 1915. (Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria XL.) 76.

Tanulmánykötetben megjelent írás esetében:

Kubinyi András: A királyi udvar élete a Jagelló-korban. In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. (Szerk. Koszta László) Szeged, 1995. 309–355.

Digitális adathordozók esetében:

Engel Pál: Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Bp., 2001. Oslis nem.